

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS **pārbaudes lietā Nr. 2021-07-26K** Rīgā

14.06.2021.

Nr. 6-6/30

*Par vispārējas izglītības izdevumu
iekļaušanu attaisnotajos izdevumos*

Tiesībsargs, pamatojoties uz privātpersonas iesniegumu, uzsāka pārbaudes lietu Nr. 2021-07-26K par vispārējas izglītības izdevumu iekļaušanu attaisnotajos izdevumos. Iesniedzēja vērsa uzmanību uz iespējamu nepamatotu atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras iegūst vispārējo izglītību, jo izdevumi par šīs izglītības iegūvi netiek ietverti attaisnotajos izdevumos, kas tiek atskaitīti no gada apliekamo ienākumu apjoma.

Iesniegumā norādīts, ka iesniedzēja Valsts ieņēmumu dienestam (turpmāk -VID) iesniedza ienākumu deklarāciju par 2019. gadu, kurā attaisnotajos izdevumos iekļāva arī izdevumus par bērna mācībām Rīgas 1. vidusskolā, tālmācībā apgūstot valsts akreditētu vispārējās izglītības programmu. VID atteica izdevumus par valsts akreditētās izglītības programmas apgūšanu iekļaut attaisnotajos izdevumos, kas tiek atskaitīti no gada apliekamo ienākumu apjoma, to pamatojot ar Ministru kabineta 2001. gada 31. jūlija noteikumu Nr. 336 "Noteikumi par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem" (turpmāk – MK noteikumi Nr. 336) 1.1.1. apakšpunktu, kas neparedz ietvert izdevumus par vispārējo izglītību (pirmsskolas izglītība, pamatizglītība un vidējā izglītība) attaisnotajos izdevumos. Iesniedzēja uzskata, ka normatīvā regulējuma interpretējums ir diskriminējošs.

1. Tiesiskais regulējums

[1] Izglītības likuma 5. panta pirmā daļa nosaka, ka valstī ir noteiktas šādas izglītības pakāpes: pirmsskolas izglītība, pamatizglītība, vidējā izglītība un augstākā izglītība. Savukārt šī likuma 6. pants nosaka, ka valstī ir šādi izglītības veidi: vispārējā izglītība, profesionālā izglītība un akadēmiskā izglītība.

[1.1] Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 10. panta 1. punkta 2. apakšpunkts nosaka, ka pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada apliekamo ienākumu apjoma tiek atskaitīti maksātāja izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, tai skaitā interešu izglītības programmu apgūšanu bērniem. Minēto izdevumu sastāvu un piemērošanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Likuma 10. panta 1. punkta

2. apakšpunkts saturiski atbilst likuma sākotnējai redakcijai, kas stājās spēkā 1994. gada 1. janvārī un tolaik noteica, ka no apliekamo ienākumu apjoma tiek atskaitīti izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu un izglītības iegūšanu un ka izdevumu sastāvu un normas nosaka Latvijas Republikas valdība.

[1.2] Tādējādi secināms, ka likumdevējs ne pašreizējā likuma redakcijā, ne arī tā vēsturiskajā redakcijā nav paredzējis ierobežot izglītības pakāpes vai veidus, uz kuriem būtu attiecināmi attaisnotie izdevumi. Likumdevējs ir deleģējis valdībai pilnvaras noteikt attaisnoto izdevumu sastāvu un piemērošanas kārtību.

2. Neskaidrais MK noteikumu Nr. 336 1.1.1. apakšpunkta formulējums

[2] Vēsturiskais regulējums par izdevumiem par izglītību, kas tiek ietverti attaisnotajos izdevumos, ir atrodams spēku zaudējušajos Ministru kabineta 1995. gada 7. februāra noteikumos Nr. 33 "Par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem". Šo noteikumu 1.1.apakšpunkts noteica, ka attaisnotajos izdevumos ir ietverami izdevumi par augstākās izglītības iegūšanu, specialitātes (profesijas, amata, aroda) iegūšanu un profesionālās sagatavotības līmeņa paaugstināšanu. Tādējādi valdības izdotie tiesību akti arī sākotnēji neparedzēja attaisnotajos izdevumos ietvert izdevumus par vispārējās izglītības iegūvi.

[2.1] Sākotnējos noteikumus 2001. gada 31. jūlijā nomainīja MK noteikumi Nr. 336, kuru 1.1. apakšpunkts attaisnotajos izdevumos par izglītību ietvēra izdevumus "par augstākās izglītības un visu pakāpju profesionālās izglītības iegūšanu, izdevumi par specialitātes (profesijas, amata, aroda) iegūšanu valsts akreditētās Latvijas izglītības iestādēs vai, apgūstot valsts akreditētās izglītības programmas, izdevumi par apmācību darbā, profesijā, amatā vai arodā nepieciešamo iemaņu iegūšanai un uzlabošanai, kā arī zināšanu paplašināšanai un izdevumi par profesionālās sagatavotības līmeņa paaugstināšanu". Arī šajā redakcijā izdevumi par vispārējās izglītības iegūvi nav bijuši ietverti attaisnotajos izdevumos. 2008. gada 7. oktobrī Ministru kabinets veica grozījumus MK noteikumu Nr. 336 1.1. apakšpunktā, nosakot, ka pie attaisnotajiem izdevumiem ir pieskaitāmi arī tie izdevumi par izglītību, kas iegūta Eiropas Savienības dalībvalstu un Eiropas Ekonomikas zonas valstu mācību iestādēs. Savukārt 2015. gada 22. decembra grozījumos Ministru kabinets izvērta noteikumu 1.1.apakšpunktu, nosakot, ka pie attaisnotajiem izdevumiem par izglītību pieskaitāmi:

- 1) izdevumi par augstākās izglītības un visu pakāpju profesionālās izglītības iegūšanu, kā arī par specialitātes iegūšanu valsts akreditētās Latvijas izglītības iestādēs, Eiropas Savienības dalībvalstu un Eiropas Ekonomikas zonas valstu mācību iestādēs vai valsts akreditētās izglītības programmas apgūšanu (1.1.1. apakšpunkts);
- 2) par apmācību darbā, profesijā, amatā vai arodā nepieciešamo iemaņu iegūšanai un uzlabošanai (1.1.2. apakšpunkts);
- 3) par profesionālās sagatavotības līmeņa paaugstināšanu (1.1.3. apakšpunkts);
- 4) par interešu izglītības programmu apgūšanu bērniem līdz 18 gadu vecumam (1.1.4. apakšpunkts).

Šie grozījumi tika pamatoti ar Saeimas 2015. gada 30. aprīlī pieņemtajiem grozījumiem likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 10. panta pirmās daļas 2. punktā, kurš nosaka, ka pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada apliekamo ienākumu apjoma ir iespēja atskaitīt arī izdevumus par interešu izglītības programmu apgūšanu bērniem. Citi skaidrojumi grozījumu projekta anotācijā netika sniegti, taču

grozījumu projekta sākotnējā redakcija paredzēja 1.1.1. apakšpunktu izteikt šādi: “par augstākās izglītības un visu pakāpju profesionālās izglītības iegūšanu, izdevumi par specialitātes (profesijas, amata, aroda) iegūšanu valsts akreditētās Latvijas izglītības iestādēs, kā arī Eiropas Savienības dalībvalstu un Eiropas Ekonomikas zonas valstu mācību iestādēs vai, apgūstot valsts akreditētās izglītības programmas”¹.

[2.2] Tiesībsargs secina, ka pašreizējā MK noteikumu Nr. 336 1.1.1.apakšpunkta redakcija, kas paredz attaisnotajos izdevumos ietveramos izdevumos iekļaut arī izdevumus par “valsts akreditētās izglītības programmas apgūšanu”, ir neskaidra un var radīt iedzīvotājiem priekšstatu, ka attaisnotajos izdevumos ir iekļaujami visi izdevumi, kas rodas, apgūstot jebkuru valsts akreditēto izglītības programmu, tai skaitā vispārējās izglītības programmas.

Tiesībsargs vērsās Latviešu valodas aģentūrā ar lūgumu sniegt konkrētās tiesību normas lingvistisku skaidrojumu. Aģentūra savā atbildē (09.04.2021. Nr.4.4/222) tiesībsargam ir norādījusi, ka tiesību normas gramatiskajā struktūrā netiek runāts par kādu konkrētu valsts akreditēto izglītības programmas apgūšanu, bet gan nosaukta valsts akreditētā izglītības programma vispārīgi, nekonkrēti. Arī Valsts ieņēmumu dienests (turpmāk – VID) savā atbildē (17.03.2021. Nr. VID.4.1/8.5.2/34931) tiesībsargam ir norādījis, ka dienests ir saskāries ar gadījumiem, kad iedzīvotāji ir pārpratuši MK noteikumu Nr. 336 1.1.1.apakšpunktu un iekļāvuši gada ienākumu deklarācijā attaisnotajos izdevumos tādus izdevumus, kā izdevumus par pirmsskolas izglītību privātās pirmsskolas izglītības iestādēs, vidējo izglītību tālmācībā, kā arī jebkuru citu vispārējo izglītību privātajās mācību iestādēs. Arī iesniedzēja ir pārpratusi MK noteikumu Nr. 336 1.1.1.apakšpunktu, jo bija pārliecināta, ka atainotajos izdevumos ir ietverami izdevumi par jebkuru valsts akreditēto izglītības programmu.

[2.3] Ņemot vērā noteikumu vēsturisko redakciju un to, ka 2015.gada 15.decembra grozījumu anotācijā nebija pamatots mērķis paplašināt iepriekšējās redakcijās noteiktos izglītības veidus, par kuriem izdevumi būtu ietverami attaisnotajos izdevumos par izglītību, secināms, ka valdība šobrīd spēkā esošajā noteikumu redakcijā nav paredzējusi ietvert attaisnotajos izdevumos izdevumus, kas rodas, apgūstot valsts akreditēto vispārējās izglītības programmu. Lai arī normas gramatiskā uzbūve pieļauj to interpretēt plašāk, kā ir norādījusi Satversmes tiesa, gramatiskās iztulkošanas metode ir tikai pirmā no iztulkošanas metodēm, un nebūtu pareizi vadīties vienīgi pēc tiesību normas vārdiskās jēgas. Iztulkojot tiesību normu pēc gramatiskās metodes, iegūtais rezultāts nav galīgs, un pēc citu iztulkošanas metožu pielietošanas, tas ne vienmēr var tikt apstiprināts².

Taču, lai ievērotu labas pārvaldības principu, tostarp nodrošinot pieejamu un saprotamu informāciju iedzīvotājiem, tiesībsargs aicina precizēt MK noteikumu Nr. 336 1.1.1. apakšpunkta redakciju.

3. Tiesiskās vienlīdzības princips

[3] Vienlīdzības principa ievērošana izglītības ieguvē ir neatņemama tiesības uz izglītību sastāvdaļa. Satversmes 91. pants nosaka, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Satversmes 112.panta pirmais teikums nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz izglītību. Bērnu

¹ 15.12.15. Ministru kabineta noteikumu projekts „Grozījumi Ministru kabineta 2001.gada 31.jūlija noteikumos Nr.336 Noteikumi par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem”” Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2016_01/FMNot_151215_VSS-1255.2886.docx

² Satversmes tiesas 2005.gada 22.aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2004-25-03 6.punkts

tiesību aizsardzības likuma 11. panta pirmā daļa nosaka, ka valsts nodrošina visiem bērniem vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību atbilstoši katra spējām. Izmaksas, kas saistās ar izglītības iegūšanu, nevar skatīt atrauti no tiesībām uz izglītību, jo tās tiešā veidā ietekmē kvalitatīvas izglītības pieejamību.

[3.1] Satversmes tiesa ir atzinusi, ka atbilstoši Satversmes 91. pantā ietvertajam vienlīdzības principam likumdevējs nav tiesīgs pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas bez saprātīga pamata pieļautu atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, vai vienādu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos.³ Lai izvērtētu, vai MK noteikumu Nr. 336 1.1.1.apakšpunkts pārkāpj tiesiskās vienlīdzības principu⁴, tiesībsargam ir jānoskaidro:

1. vai bērni un pilngadīgās personas, kuras iegūst vispārējo izglītību, ir salīdzināmi un vai atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos ar bērniem un pilngadīgām personām, kuras iegūst profesionālo vai akadēmisko izglītību;

2. vai MK noteikumu Nr. 336 1.1.1.apakšpunkts paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām vai arī atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personām;

3. vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4. vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir legītīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.

[3.2] Pašreizējā MK noteikumu Nr. 336 1.1.1. apakšpunkta redakcija paredz atšķirīgu attieksmi pret bērniem un pilngadīgām personām, kuri iegūst vispārējo izglītību un kuru izdevumi par izglītību netiek ietverti attaisnotajos izdevumos, salīdzinot ar tiem bērniem un pilngadīgām personām, kuri iegūst profesionālo vai akadēmisko izglītību un kuru izdevumus par izglītību ietver attaisnotajos izdevumos, kas tiek atskaitīti no gada apliekamo ienākumu apjoma.

[3.2.1] Lai noskaidrotu, vai šīs personu grupas ir salīdzināmas un atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos, tiesībsargs vērsās Finanšu ministrijā, kura ir bijusi MK noteikumu Nr. 336 un to grozījumu projektu iesniedzēja,⁵ un VID, kurš ir atbildīgs par iedzīvotāju ienākuma nodokļa iekasēšanu⁶, ar lūgumu sniegt pamatojumu, kādēļ MK noteikumu Nr. 336 1.1.1.apakšpunkts neiekļauj vispārējo izglītību.

[3.2.2] Finanšu ministrija savā atbildē (18.03.2021. Nr. 4.1-6/4/1526) ir norādījusi, ka Latvijas Republikas Satversmes 112.panta otrais teikums nosaka, ka valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Saskaņā ar likuma "Par Pašvaldībām" 15.panta ceturtajā punktā noteikto viena no pašvaldību autonomajām funkcijām ir gādāt par iedzīvotāju izglītību (iedzīvotājiem noteikto tiesību nodrošināšana pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iegūšanā; pirmsskolas un skolas vecuma bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs; organizatoriska un finansiāla palīdzība ārpussskolas mācību un audzināšanas iestādēm un izglītības atbalsta iestādēm u.c.). Savukārt saskaņā ar Izglītības likuma 17.panta pirmo daļu katras pašvaldības pienākums ir nodrošināt bērniem, kuru dzīvesvieta deklarēta pašvaldības

³ Satversmes tiesas 2020. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-36-01 9. punkts

⁴ Satversmes tiesas izvirzītie tiesiskās vienlīdzības vērtēšanas kritēriji (Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 8. punkts).

⁵ Ministru kabineta 2009.gada 7.aprīļa noteikumu Nr.300 "Ministru kabineta kārtības rullis" 216.punkts, kurā noteikts, ja nepieciešams, skaidrojumu par Ministru kabineta izdoto tiesību aktu sniedz attiecīgā tiesību akta projekta iesniedzējs.

⁶ Likuma "Par Valsts ieņēmumu dienestu" 2.panta pirmās daļas 1.punkts un likuma "Par nodokļiem un nodevām" 23.¹ pants.

administratīvajā teritorijā, iespēju iegūt pirmsskolas izglītību un pamatizglītību bērna dzīvesvietai tuvākajā pašvaldības izglītības iestādē, kā arī nodrošināt jauniešiem iespēju iegūt vidējo izglītību. Izglītības likuma 12.panta pirmā daļa nosaka, ka maksu par pirmsskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvi valsts vai pašvaldību izglītības iestādē, kā arī valsts augstskolu vidējās izglītības iestādē sedz no valsts budžeta, pašvaldību budžetiem vai valsts augstskolu budžetiem Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Privātā izglītības iestāde var noteikt maksu par izglītības ieguvi. Tādējādi, kā norādīts Finanšu ministrijas atbildes vēstulē, pirmsskolas izglītība, pamatizglītība un vidējā izglītība vispārēji Latvijā ir noteikta bez maksas. Ņemot vērā, ka šie izglītības veidi un līmeņi vispārēji ir noteikti bez maksas, Ministru kabineta noteikumu Nr. 336 1.1.1. apakšpunkts neparedz attaisnotajos izdevumos ietvert izdevumus par pirmsskolas izglītību, pamatizglītību un vidējo izglītību, kas nav profesionālā izglītība. Tādēļ Finanšu ministrijas ieskatā Ministru kabineta noteikumu Nr.336 1.1.1. apakšpunktā ietvertais regulējums ir samērīgs un nerada atšķirīgu attieksmi.

[3.2.3] Arī VID savā sniegtajā atbildē (17.03.2021. Nr. VID.4.1/8.5.2/34931) tiesībsargam ir norādījis, ka, ņemot vērā, ka pirmsskolas izglītības, pamatizglītības (t.sk. sākumizglītības) un vidējās izglītības ieguve vispārēji Latvijā ir noteikta bez maksas, attaisnotajos izdevumos par izglītību nav ietverti izdevumi par pirmsskolas izglītības, pamatizglītības (t.sk. sākumizglītības) un vidējās izglītības ieguvi. Tādējādi attaisnotajos izdevumos nav ietverami izdevumi par vispārējo izglītību.

[3.3] Secināms, ka MK noteikumu Nr. 336 1.1.1. apakšpunktā ietvertā atšķirīgā attieksme attiecībā uz vispārējās izglītības ieguvējiem ir noteikta, jo šis izglītības veids saskaņā ar likumu valstī tiek nodrošināts bez maksas. Proti, saskaņā ar Finanšu ministrijas un VID viedokli vispārējās izglītības ieguvēji nav salīdzināmi ar profesionālās izglītības vai akadēmiskās izglītības ieguvējiem, jo tie atrodas atšķirīgos apstākļos – likumos nav noteikts pienākums nodrošināt profesionālo un akadēmisko izglītību bez maksas.

[3.4] Tiesībsargs norāda, ka Finanšu ministrijas un VID secinājumi attiecībā uz pirmsskolas izglītību neatbilst faktiskai situācijai par izglītību bez maksas Latvijā. Ministrijas sniegtais pamatojums par izglītību bez maksas nav konsekvents attiecībā uz profesionālās pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvējiem, kuriem saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu Nr.336 1.1.1. apakšpunktu ir tiesības uz nodokļu atvieglojumiem, jo arī profesionālā pamatizglītība un vidējā izglītība valstī vispārēji ir noteikta bez maksas.

[3.4.1] Saskaņā ar Izglītības likuma 5.panta pirmo daļu valstī ir noteiktas šādas izglītības pakāpes: pirmsskolas izglītība, pamatizglītība, vidējā izglītība un augstākā izglītība. Tā paša likuma 6.pants nosaka, ka valstī ir šādi izglītības veidi: vispārējā izglītība, profesionālā izglītība un akadēmiskā izglītība. Saskaņā ar Izglītības likuma 1.panta 15.punktā ietverto termina skaidrojumu pamatizglītība ir izglītības pakāpe, kurā notiek sagatavošanās izglītībai vidējā pakāpē vai profesionālajai darbībai. Saskaņā ar Izglītības likuma 1.panta 28.punktā ietverto termina skaidrojumu vidējā izglītība ir izglītības pakāpe, kurā notiek mērķtiecīga un padziļināta izaugsme apzināti izraudzītā vispārējās vai profesionālās izglītības vai arī vispārējās un profesionālās izglītības virzienā. Saskaņā ar Profesionālās izglītības likuma 4.pantu Latvijas izglītības sistēmā ir noteiktas šādas profesionālās izglītības pakāpes: profesionālā pamatizglītība, profesionālā vidējā izglītība un profesionālā augstākā izglītība. Tādējādi pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpe tiek īstenota ne tikai vispārējā izglītībā, bet arī kā profesionālā izglītība. Līdz ar to profesionālā izglītība, ja tā tiek iegūta pamatizglītības vai vidējās izglītības

pakāpē, saskaņā ar Satversmes 112.panta otro teikumu, Izglītības likuma 12.panta pirmo daļu un 17.panta pirmo daļu arī ir noteikta bez maksas. Secināms, ka vispārējās pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvēji ir savstarpēji salīdzināmi un atrodas vienādos apstākļos ar profesionālās pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvējiem. Ņemot vērā, ka Ministru kabineta noteikumu Nr.336 1.1.1. apakšpunkts paredz attaisnotajos izdevumos ietvert izdevumus par visu pakāpju profesionālās izglītības iegūšanu, tad nav pamata šāda veida atvieglojumus neparedzēt vispārējās pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvējiem.

[3.4.2] Savukārt attiecībā uz pirmsskolas izglītības pakāpi tiesībsargs nepiekrīt, ka valstī pirmsskolas izglītības ieguve vispārēji ir noteikta bez maksas. Saskaņā ar Izglītības likuma 12.panta pirmo daļu maksu par pirmsskolas izglītības ieguvu sedz no valsts budžeta un pašvaldību budžetiem Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Saskaņā ar Izglītības likuma 17.panta pirmo daļu katras pašvaldības pienākums ir nodrošināt bērniem, kuru dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, iespēju iegūt pirmsskolas izglītību bērna dzīvesvietai tuvākajā pašvaldības izglītības iestādē, taču saskaņā ar tā paša panta otro prim daļu, ja pašvaldība bērnam, kurš sasniedz pusotra gada vecumu un kura dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, nenodrošina vietu pašvaldības izglītības iestādes īstenotā pirmsskolas izglītības programmā (no pusotra gada vecuma līdz pamatizglītības ieguves uzsākšanai) un bērns apgūst pirmsskolas izglītības programmu privātā izglītības iestādē, tad pašvaldība šim privātajam pakalpojuma sniedzējam izmaksas sedz apmērā, kas atbilst vienam izglītojamajam pirmsskolas izglītības programmā nepieciešamajām vidējām izmaksām attiecīgās pašvaldības izglītības iestādēs.

[3.4.2.1] Pašlaik Latvijā kopumā ir **10 031 bērns**⁷, kuriem **netiek nodrošinātas vietas pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādēs**. Pašvaldību sniegtais atbalsts bērniem, kuri apmeklē privātās pirmsskolas izglītības iestādes, ir ļoti atšķirīgs, sākot no 201,89 eiro mēnesī (Liepājas pilsēta) līdz 364 eiro (Babītes novads) par bērnu no 1,5 līdz 4 gadu vecumam un sākot no 111,76 eiro mēnesī (Ropažu novads) līdz 295,86 eiro (Mārupes novads) par bērniem, kam nepieciešama obligātā sagatavošana pamatizglītības ieguvei⁸.

[3.4.2.2] Lielākās rindas uz pašvaldības bērnu dārzu ir Rīgas pilsētas (reālais bērnu skaits, kuriem nav pieejama pašvaldības pirmsskolas izglītības iestāde – 2097), Jelgavas pilsētas (1218), Ķekavas novada (769), Babītes novada (700) un Liepājas pilsētas (650) pašvaldībās.⁹ Savukārt privāto pirmsskolas izglītības pakalpojumu izmaksu tāmes ievērojami pārsniedz pašvaldību noteiktās vidējās izmaksas. Piemēram, Rīgas pilsētas pašvaldībā, kura nodrošina līdzfinansējumu 266,69 eiro par bērnu no 1,5 līdz 4 gadu vecumam un 199,63 eiro par bērniem, kam nepieciešama obligātā sagatavošana pamatizglītības ieguvei, tās teritorijā esošās privātās pirmsskolas izglītības iestādes

⁷ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 23.03.2021. publiskotie dati par pirmsskolas izglītības iestāžu pieejamību. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/pirmsskolas-izglitibas-iestazu-pieejamiba>

⁸ Ministru kabineta 2015. gada 8. decembra noteikumu Nr. 709 "Noteikumi par izmaksu noteikšanas metodiku un kārtību, kādā pašvaldība atbilstoši tās noteiktajām vidējām izmaksām sedz pirmsskolas izglītības programmas izmaksas privātai izglītības iestādei" 7.¹ punkts paredz, ka pašvaldības atbalsta apmēru aprēķina dažādām audzēkņu vecuma grupām atsevišķi, ņemot vērā izmaksu atšķirības bērniem vecumā no pusotra līdz četrus gadu vecumam un bērniem, kam tiek īstenota obligātā sagatavošana pamatizglītības ieguvei no piecu gadu vecuma. Atšķirības skaidrojamas ar to, ka pedagogi, kuri strādā ar bērniem vecumposmā līdz četriem gadiem, nesaņem mērķdotācijas no valsts budžeta, un līdz ar to prasa lielāku pašvaldības finansējumu.

⁹ VARAM: Par pirmsskolas izglītības iestāžu pieejamību. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/pirmsskolas-izglitibas-iestazu-pieejamiba>

sniedz maksas pirmsskolas pakalpojumus, kuru izmaksas svārstās no 300 – 500 eiro.¹⁰ Tas nozīmē, ka bērnu vecāki, kuru bērniem nav nodrošināta vieta pašvaldības bērnudārzā, ik mēnesi piemaksā privātajiem bērnudārziem aptuveni 40 – 250 eiro par bērnu, **kas gadā sastāda aptuveni 480 – 3000 eiro lielas izmaksas par viena bērna izglītošanu.**

[3.4.2.3] Tādējādi bērnam, kuram pirmsskolas izglītība netiek nodrošināta pašvaldības izglītības iestādē un šī iemesla dēļ bērna vecāki ir spiesti bērnam izglītību nodrošināt privātajā pirmsskolas izglītības iestādē, izglītība tiek segta tikai pašvaldības aprēķināto vidējo izmaksu apmērā un tā nav bez maksas, ja privātās izglītības izmaksas ir augstākas par pašvaldības sniegto līdzfinansējumu.

[3.4.3] Tiesībsargs secina, ka bērni un pilngadīgās personas, kuri iegūst vispārējo izglītību, ir salīdzināmi un atrodas vienādos apstākļos ar bērniem un pilngadīgām personām, kuri iegūst profesionālo vai akadēmisko izglītību, jo, pirmkārt, pirmsskolas izglītība Latvijā šobrīd faktiski var nebūt bez maksas, otrkārt, arī profesionālā pamatizglītība un vidējā izglītība vispārēji valstī ir noteikta bez maksas.

[3.4.4] Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 10. panta 1. punkta 2.apakšpunkts nosaka, ka maksātāja izdevumu, kas tiek ieskaitīti attaisnotajos izdevumos, sastāvu un piemērošanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Kā jau minēts šī atzinuma 1.punktā likumdevējs ne pašreizējā likuma redakcijā, ne arī tā vēsturiskajā redakcijā nav paredzējis ierobežot izglītības veidus, uz kuriem būtu attiecināmi attaisnotie izdevumi. Likumdevējs ir deleģējis valdībai pilnvaras noteikt attaisnoto izdevumu sastāvu un piemērošanas kārtību un Ministru kabinets tos ir noteicis 2001. gada 31. jūlija noteikumos Nr. 336 "Noteikumi par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem". Tādējādi atšķirīgā attieksme pret bērniem un pieaugušajiem, kas iegūst vispārējo izglītību, un bērniem un pieaugušajiem, kas iegūst profesionālo vai augstāko izglītību, ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu – MK noteikumu Nr. 336 1.1.1. apakšpunktu.

[3.4.5] **Tiesībsarga ieskatā atšķirīgā attieksme pret vispārējās izglītības ieguvējiem un profesionālās izglītības ieguvējiem nav objektīva un tai nav saprātīgs pamats.** Kā skaidrots atzinuma 3.4.1. punktā, arī profesionālā izglītība valstī, ja tā notiek pamatizglītības vai vidējās izglītības līmenī, ir noteikta bez maksas. Turklāt saskaņā ar Ministru kabineta 2004. gada 24. augusta noteikumiem Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām" profesionālās pamatizglītības un profesionālās vidējās izglītības programmās izglītojamie var saņemt arī stipendijas, kas nav noteiktas vispārējo izglītības iestāžu audzēkņiem. Profesionālā pamatizglītība un vidējā izglītība ir maksas, ja tā tiek apgūta privātajā izglītības iestādē, tādā pašā veidā, kā tas ir ar vispārējo izglītību. Tiesībsargs aicina apzināties, ka bērni vai pieaugušie privātās izglītības iestādes izvēlas dažādu iemeslu dēļ – veselības, ģimenes apstākļu, mācīšanās grūtību vai citu iemeslu dēļ. Konkrētajā tiesībsargam adresētajā iesniegumā bērns mācījās tālmācības vidusskolā īpašo vajadzību dēļ, kas viņam liedza iespēju mācīties pašvaldības finansētā izglītības iestādē.

[3.4.6.] Attiecībā uz pirmsskolas izglītības ieguvējiem atšķirīgā attieksme, neļaujot viņu izdevumus par izglītību ieskaitīt attaisnotajos izdevumos, ir īpaši nesamērīga, ņemot vērā, ka ievērojamam skaitam bērnu pirmsskolas izglītības bez maksas nav pieejama.

¹⁰ Ar privāto pirmsskolas izglītības pakalpojumu izmaksu tāmēm Rīgas un Rīgas rajona privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs var iepazīties Babītes novada pašvaldības mājaslapā publicētajā apkopojumā par 2020. un 2021. gadu: <http://www.babite.lv/lv/izglitiba/privato-pirmsskolas-izglitibas-pakalpojumu-izmaksu-tames/>

5. *Bērnu tiesības uz pirmsskolas izglītību*

[5] Tiesībsargs vēlas atkārtoti¹¹ vērst uzmanību, ka, lai arī pirmsskolas izglītība nav obligāta (izņemot sagatavošana pamatzglītības ieguvei no 5 gadu vecuma), pirmsskolas izglītība ir viena no valstī noteiktajām izglītības pakāpēm un uz to attiecas arī Satversmes 112.pantā, Bērnu tiesību aizsardzības likuma (turpmāk – BTAL) 11.panta pirmajā daļā un Izglītības likuma 3.pantā noteiktās bērna tiesības uz izglītību.

[5.1] Pēc tiesībsarga novērojumiem valsts rīcībpolitika nav vērsta uz atbalsta sniegšanu ģimenēm ar bērniem agrīnā vecumā. Tiesībsargs vairākkārt ir vērsis uzmanību nevienlīdzīgai pieejai pirmsskolas izglītības nodrošināšanā¹². Tiesībsarga ieskatā, gadījumā, ja pašvaldība nespēj izpildīt savu likumā noteikto pienākumu – nodrošināt savā administratīvajā teritorijā dzīvojošos bērnus ar vietām pašvaldības dibinātās pirmsskolas izglītības iestādēs, tai ir pilnā apmērā jāsedz izglītības izmaksas privātam pakalpojuma sniedzējam, lai uz vienlīdzīgu iespēju pamata ikvienam bērnam nodrošinātu likumā noteiktās tiesības uz valsts vai pašvaldības apmaksātu pirmsskolas izglītības ieguvi. Tiesībsarga rekomendācijas bērnu tiesību uz izglītību nodrošināšanā joprojām nav ņemtas vērā¹³.

[5.2] Lai arī Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojumā Nr. 210 "Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai" 100.3 pasākumā ir iekļauta apņemšanās izvērtēt iespēju iekļaut vecāku līdzmaksājumu par pirmsskolas izglītību attaisnotajos izdevumos, kā atbildīgo institūciju nosakot Finanšu ministriju, ņemot vērā ministrijas sniegto atbildi tiesībsargam, nav pazīmju, ka valdība tuvākajā laikā ir paredzējusi pildīt šo politisko apņemšanos.

[5.3] Vecāku līdzmaksājuma par pirmsskolas izglītību iekļaušana attaisnotajos izdevumos ir ne tikai konkrēto ģimeņu interesēs, bet gan visas sabiedrības interesēs. Visos veidos atbalstot bērnu, kuri sasnieguši pusotra gadu vecumu, pirmsskolas izglītības pieejamību, šo bērnu vecāki varēs ātrāk un veiksmīgāk atgriezties darba tirgū, tādējādi uzlabojot kopējo tautsaimniecību. Taču nozīmīgākais pamatojums, kādēļ jebkura veida atbalsts pirmsskolas izglītības nodrošināšanā ir būtisks sabiedrībai, ir šāda atbalsta iespaids uz mazu bērnu izglītošanu viņa attīstībai būtiskākajos gados. Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību komitejas interpretāciju tiesības uz izglītību agrīnā bērnībā sākas uzreiz pēc dzimšanas un ir cieši saistītas ar mazu bērnu tiesībām uz maksimālu attīstību. Mazu bērnu pirmie dzīves gadi ir viņu fiziskās un garīgās veselības, emocionālās drošības, kultūras un personas identitātes un spēju attīstības pamats. Pētījumi liecina, ka, īstenojot atbilstošas profilakses un intervences stratēģijas attiecībā uz bērniem agrīnā vecumā, ir iespējams pozitīvi ietekmēt mazu bērnu labklājību un nākotnes izredzes. Tādējādi bērnu tiesību īstenošana agrīnā vecumā ir efektīvs veids, kā palīdzēt novērst personiskas, sociālas un ar izglītību saistītas grūtības sākumizglītības vecumā un pusaudžu gados.¹⁴

Tiesībsargs aicina valdību īstenot valsts politiku tādā veidā, kas sniegtu faktisku atbalstu ģimenēm ar bērniem pirmsskolas vecumā.

¹¹ Skat. Tiesībsarga atzinumu pārbaudes lietā Nr. 2021-5-20A, 3.lpp.

Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/atzinums_parbaudes_lieta_nr_2021_05_20a_1621512617.pdf

¹² Tiesībsarga 2016.gada ziņojums, 28.-36.lpp.

Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/lapas/tiesibsarga_2016_gada_zinojums_1489647331.pdf

¹³ Turpat, 35.lpp.

¹⁴ Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 7 (2005) Bērnu tiesību īstenošana agrīnā bērnībā. 6.-8. punkts
Pieejams: <https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20Comment%20No.%207.docx>

Ar šo atzinumu pārbaudes lietu pabeidzu, konstatējot šādus pārkāpumus:

- 1) tiesiskās vienlīdzības pārkāpumu attiecībā uz vispārējās pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvējiem;
- 2) nesamērīgu atšķirīgu attieksmi attiecībā uz pirmsskolas izglītības ieguvējiem, kuriem nav pieejama izglītība bez maksas.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65.² panta 3. punktā noteikto, ka Tiesībsarga birojs iesniedz priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu, aicinu Ministru kabinetu:

1. Novērst nevienlīdzīgo attieksmi pret vispārējās izglītības ieguvējiem MK noteikumu Nr. 336 1.1.1. apakšpunktā un paredzēt, ka izdevumus par vispārējās izglītības programmu apgūšanu arī ietver attaisnotajos izdevumos, kas tiek atskaitīti no gada apliekamo ienākumu apjoma. Īpaši steidzamā kārtā šo jautājumu ir jārisina attiecībā uz pirmsskolas izglītību, kura šobrīd daudziem bērniem nav pieejama bez maksas.
2. Veicināt pirmsskolas izglītības bez maksas pieejamību visiem Latvijas bērniem.

Lūdzu līdz 2021. gada 15. septembrim informēt par paveikto un plānoto rekomendāciju ieviešanā.

Ar cieņu
tiesībsarga vietā
tiesībsarga vietniece

Ineta Piļāne

Freiberģa 67201409
kristina.freiberģa@tiesibsargs.lv

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu